

Arto Paasi linna

Jäniksen vuosi

WSOY

Arto Paasi linna

Jäniksen vuosi

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

1. painos nykyisessä muodossa

© Arto Paasilinnan oikeudenomistajat ja WSOY 2025

© esipuhe Tuomas Kyrö

Romaani ilmestyi alun perin 1975.

Werner Söderström Osakeyhtiö
Lönrotinkatu 18 A, 00120 Helsinki

ISBN 978-951-0-51393-4

Painettu EU:ssa

tuotevastuu@wsoy.fi

Arto Paasilinnan henki leijui vahvana käytävillä ja kirjahyllyissä, kun vuonna 2000 löysin Helsingin Bulevardilla sijainneeseen kustantamoon. Kirjojen vaikuttava rivi, tekijän muotokuva paraatipaikalla ja myyntiluvut kertoivat, että hänen kirjojensa ansiosta kustannetaan kaltaiseni tulokkaiden romaanitekeleet.

Ne olivat vanhan liiton viimeisiä vuosia. Väkevä viina oli vastikään poistunut kustantamon juhlista, mutta vielä sitä ei ollut korvattu teellä ja kurkkuleivillä. Luulen, että Arto Paasilinna ei viihtyisi nyky maailmassa, jossa juostaan eikä juoda. Hän ei noudattaisi uusia ruokasuosituksia vaan rakentaisi romaanihenkilön, joka elää pelkillä leikkeleillä ja kovilla juustoilla.

Arto Paasilinna ei mahtunut tarkkaan lauseeseen eikä pikkuruisiin teemoihin. Hän ei jättäytynyt hiljaiseksi ajattelijaksi niin kuin eivät tehneet hänen romaanihenkilönsäkään. Paasilinna valmisti teoksensa isossa padassa. Hän keitti traagisia aiheita komiikaksi ja sotki estottomasti mukaan eläimiä ja jumalia. Huumorin alla aiheina olivat joukkoitsemurha, ulvontana ilmenevä sota-trauma tai työuupumus. Niistä syntyisi nykyisin tietokirjoja tai vereslihalla kirjoitettua autofiktiota. Paasilinna

ajoi toisenlaista tietä, hevosella, kuorma-autolla ja taksin kyydissä.

Muutaman kirjan julkaistuani olin rehtorin, timpurin, opettajan, latojan ja jääkiekkovalmentajan kanssa kesämökkivetäytymisellä. Nuotiolla alkoi väittely *Onnellisen miehen* repliikistä. Kysyin Arto Paasilinnan puhelinnumeroa kustantajalta. Rohkaistuin soittamaan ja pyysin tekijän vahvistusta kiistaamme. Kirjailija toivoi, etteivät vittumaiset miehet häiritsisi häntä tällaisilla asioilla näin myöhään. Tämä oli ainoa suora dialogini Arto Paasilinnan kanssa.

Toimin monistaja-postittajana näytelmäagentuurin kirjastossa 1990-luvun puolivälissä. Paasilinnan teosten versioita esitettiin tiuhaan ja laajalti ja suosituin niistä oli *Jäniksen vuosi*. Ymmärsin, että toiveammatissani oli muitakin mahdollisuuksia kuin apurahat, köyhyyspamfletit ja kerjääminen.

Luin kirjan, luin näytelmäkäsikirjoituksen, katsoin elokuvan. Halusin ymmärtää, miten klassikko syntyy.

Kestosuosikin on voitettava aikansa. On kirjoja, joista kohistaan syksyllä, ja keväällä ne ovat unohtuneet. Kirjailija voi auttaa teoksen näkyvyyttä ja yrittää olla haastatteluissa edustava, nokkela, hauska, viisas tai kryptinen, mutta lopulta sisältö ratkaisee. Se ei selittämällä parane.

Jäniksen vuosi kestää aikaa siksi, että se ei kerro ilmes-
tymisajastaan vaan ikiajasta. Päähenkilö Kaarlo Vatanen antaa maailmalle hitot. Hän jättää sekä vaimonsa että työpaikkansa, koko nykyajan, ja poistuu luontoon. Kaikki me olemme miettineet sellaista edes kerran: pitäkää tunkkinne, nyt tämä jätkä tai muija lähtee. Tänä päivänä

Vataselle diagnosoitaisiin työuupumus ja hän saisi kuu-
kauden sairausloman sekä mielialälääkityksen. Se ei kyllä
olisi kovin hyvä romaani. Tai tarkemmin ajateltuna se
ei ainakaan olisi Arto Paasilinnan romaani. Kirjallisuus-
palkinnon sellaisella kyllä voittais.

Mutta ei paluu luontoon ole kirjan menestyksen salai-
suus. Eikä koukuttava juoni, joka laittaa kääntämään sivua,
muttei tuo lukijaa koskaan toista kertaa kirjan ääreen.
Tärkeämpää on kirjan tunnelma. Lukijan päällimmäinen
tunne, henkilökohtainen suhde teokseen.

Jäniksen vuoden rakastettavuuden kannalta olennaista
on, että Vatanen jakaa karkumatkansa haavoittuneen
eläimen kanssa.

Rocky Balboalla on koiransa, Butkus. Vatasella jänis.

Eläin tekee karuista päähenkilöistä helpommin lähes-
tyttäviä ja syvästi inhimillisiä. Jos Vatanen olisi vain häi-
pynyt metsään ja seikkaillut siellä aikansa, tarinan sävy
olisi toinen. Itsekäs karkuri. Nyt selviytymisen ja irtioton
rinnalle tulee pienemmästä hoivaaminen ja huolehtimi-
nen. Lukija luottaa siihen, että Vatanen kyllä selviytyy
niistä esteistä, jotka matka eteen tuo. Mutta entäpä jänis?

Risto Jarva ohjasi vuonna 1977 kirjasta klassikkoelokuvan,
jossa Antti Litja näytteli pääroolin. Ei ole sattumaa, että
vuoden 2014 Mielensäpahoittaja-elokuvassa nimihenki-
löä näyttelevä Antti Litja on yhdessä kohtauksessa jänik-
sen kanssa.

Vuonna 2011 lainasin romaaniini rakenteen Paasi-
linnan tunnetuimmasta romaanista, joka on käännetty
yli 40 kielelle. Vatanen vaihtui Vatanescuksi ja jänis city-

kaniksi. Yhtäkään omaa kirjaani ei ollut silloin käännetty millekään kielelle. *Kerjäläinen ja jänis* kääntyi kymmenelle.

Kun tapasin saksalaisia, ruotsalaisia tai italialaisia kustantajia, jokaisella oli Paasilinnasta jokin tarina tai muisto ja he analysoivat syvällisesti kirjojen teemoja. Heille Paasilinnan teokset ja etenkin *Jäniksen vuosi* olivat päältäpäin humoristisia tarinoita, joissa yhdistyy metsäsuomalainen alkukantaisuus, huumori ja filosofia.

Tuntui, että Paasilinna oli sivistyskansojen kirjallisuudelle samettitakki-ihmisille jonkinlainen varoventtiili. Paasilinna tuli suolta ja metsätyömailta. Kirjallisissa salongeissa hänen saappaistaan lensi kuraa punaviinilaseihin, ja savimöykkyjä poimittiin suomalaisita viinilasista nyrpeinä. Ulkomailla samoja möykkyjä nimenomaan rakastettiin.

Tulkitsen vapaasti, että Paasilinna puki kirjoiksi elämäntapoja ja veijarihahmoja, joita ulkomailla kadettiin. Mielikuvituksella ei ollut rajoja, koskaan ei tullut ongelmia, jota Paasilinnan päähenkilö ei olisi ratkaissut.

Kun draaman teoriassa puhutaan vertauskuvallisesti »jumalallisesta väliintulosta», Paasilinna otti asian kirjaimellisesti ja naputti kirjoituskoneeseen Ukkosen jumalan. Suomessa lukijat tunnistavat Paasilinnan tyyppit. Ne olivat paisuteltuja mutta tunnistettavia laivanvarustajia tai mylläreitä. Lukiessani ensimmäisiä Paasilinnojeni joskus 12-vuotiaana, näin tarinat mielessäni enemmänkin animaatioelokuvien värikkäinä maailmoina kuin realistisina kuvina.

Totuus paljastui italialaisen perhekustantajan illallisella, sillä sama kustantamo julkaisi myös Paasilinnan kirjat.

Viereeni istui kustantamon omistajan aviomies, 70-vuotias siltainsinööri, joka veti minut syrjään ja sanoi: »En tiedä, mitä olet kirjoittanut ja miksi, mutta ilman Arto Paasilinnaa sinä et olisi täällä. Ei olisi yhtäkään suomalaista kirjaa. Artolla on hyviä kirjoja. Niissä on siltainsinöörejä.»

Euroopan keskellä ja reunoilla suomalaisten tönkköys ja vaatimaton seurustelu- ja kielitaito ovat vahvuus. Tämän olen yrittänyt muistaa omilla vaatimattomammilla kirjallisilla matkoillani. Me olemme narreja, jotka lausuvat korkeissa huoneissa aforismeja, joita tosikot pitävät latteuksina.

Aki Kaurismäki, Kimi Räikkönen ja Arto Paasilinna vetoavat ulkomailla laajoihin kansalaispiireihin. He ylittävät rajoja ja koskettavat ihmistä. Virhe tarkoittaa huomioarvoa, ja kun taso on riittävän hyvä, siitä seuraa menestystä. Kaikilla on heistä mielipide ja kaikilla on heistä tarina.

Paasilinnan maaliämpäri oli syvä, värit kirkkaat ja penseli leveä, ja siksi rehtorit, timpurit, kirjailijat, jääkiekkovalmentajat, latojat, kustantajat, kirjakauppiaat, italialaiset siltainsinöörit ja ranskalaiset älyköt rakastivat jokavuotista Paasilinnaansa.

Töölössä 2.12.2024

Tuomas Kyrö

1. Jänis

KAKSI AHDISTUNUTTA MIESTÄ istui autossa. Laskeva aurinko häiritsi heidän silmiään pölyisen tuulilasin lävitse. Oli juhannuskesä. Suomalainen kesämaisema hiekkaisella syrjätiellä lipui miesten väsyneitten silmien ohitse, kumpikaan ei kiinnittänyt huomiota illan kauneuteen.

He olivat toimittaja ja valokuvaaja työmatkalla, kaksi onnetonta, kynnistä ihmistä. He lähestyivät keski-ikää, eivätkä elämälle nuoruudessa asetetut odotukset olleet heidän kohdallaan toteutuneet läheskään täydellisesti, eivät likimainkaan. He olivat aviomiehiä, petettyjä ja pettynyttä, vatsahaava oli kummallekin tulossa, ja monenlaiset muut huolet kuuluivat heidän jokapäiväiseen elämäänsä.

Äsken he olivat riidelleet keskenään siitä, pitäisikö heidän ajaa takaisin Helsinkiin vai olisiko viisaampaa jäädä yöksi Heinolaan. Nyt he eivät puhuneet enää toisilleen.

He ajoivat suvisen illan kauneudessa kylmyyden, pingottunein ajatuksin eräänlaista jästipäistä kylkimyyryä, eivätkä he edes huomanneet miten kurjaa tuo meno kaikinensa oli. Se oli rasittavaa, paatunutta matkustamista.

Pikku mäellä vasten aurinkoa tapaili loikkiaan jäniksenpoikanen, se jäi kesähuumassaan seisomaan takatassuil-

leen keskelle tietä, punainen aurinko kehysti jänön kuin maalauksessa.

Autoa ohjaava kuvaaja näki pienen otuksen tiellä, mutta hänen tylsät aivonsa eivät kyenneet toimimaan tarpeeksi nopeasti, hän ei ehtinyt väistää. Pölyinen puolikenkä painoi raskaasti jarrua, mutta liian myöhään. Kauhistanut eläin hyppäsi auton edessä korkealle, kuului vaimea kop-sahdus kun se iskeytyi tuulilasin kulmaan ja sinkosi siitä suttina metsään.

– Hei, jänis jäi alle, sanoi toimittaja.

– Perkeleen elukka, hyvä ettei tuulilasi mennyt rikki.

Kuvaaja pysäytti auton ja peruutti tapahtumapaikalle. Toimittaja nousi autosta.

– Näkyykö sitä siellä, kysyi kuvaaja haluttomasti. Hän oli veivannut sivuikkunan auki, mutta ei sammuttanut moottoria.

– Mitä, huusi toimittaja metsästä.

Kuvaaja sytytti savukkeen, imeskeli sitä silmät suljetuina. Hän havahtui vasta kun savuke alkoi polttaa kynsiä.

– Tule jo sieltä, ei minulla ole aikaa yhden jäniksen takia tähän jäädä.

Toimittaja käveli hajamielisenä harvassa metsikössä, saapui pienen peltotilkun reunaan, hyppäsi ojan yli ja katseli tummanvihreätä nurmikkoa. Heinikossa hän näki jäniksenpoikasen.

Jäniksenpoikasen vasen takajalka oli mennyt poikki. Jalka roikkui surkeasti potkasta ja vaivasi eläintä niin pahasti, ettei se lähtenyt pakoon vaikka näki ihmisen tulevan luo.

Toimittaja nosti jäniksenpojan syliinsä, se pelkäsi suunnattomasti. Mies taittoi risunpalasen ja lastoitti taka-

koiven nenäliinasta repimillään suikaleilla. Jänis suojasi päätään pienten etukäpäliensä väliin, korvat vapisivat sen sydämenlyöntien voimasta.

Etäältä maantieltä kuului hermostunutta autonmoottorin kaasuttelua, kaksi ärtynyttä äänimerkkiä ja huuto:

– Tule jo sieltä! Me ei jumalauta ikinä keritä Helsinkiin, jos sinä laukkaat täällä metsissä! Saat tulla omin nokkines takaisin, jos et heti tuu sieltä!

Toimittaja ei vastannut. Hän piteli pientä eläintä sylissään. Näytti siltä, ettei otus ollut vahingoittanut muuta kuin jalkaansa. Se rauhoittui pikku hiljaa.

Valokuvaaja astui ulos autosta. Hän katseli metsää raivoissaan, kumppania ei näkynyt. Kuvaaja kirosi, sytytti savukkeen ja asteli rauhattomana tiellä. Kun metsästä ei kuulunut mitään, mies tumpasi savukkeen tiehen ja huusi:

– Tännehän hullu jäät, terve sitten perkele!

Kuvaaja kuunteli vielä hetken, mutta kun ei saanut vastausta nousi vimmoissaan autoonsa, kaasutti moottoria, löi vaihteen silmään ja lähti. Soratie rotisi pyörien alla. Hetken kuluttua auto oli hävinnyt paikalta.

Toimittaja istui ojan pientareella jänis sylissään, hän muistutti vanhaa naista, joka on unohtunut ajatuksiinsa kudin sylissään. Valokuvaajan auton äänet lakkasivat kuulumasta. Aurinko laski.

Toimittaja laski jäniksen nurmelle ja pelkäsi hetken, että otus yrittäisi säännätä oitis pakoon, mutta se kyyhötti heinien seassa, ja kun mies otti sen takaisin syliinsä, ei jänis enää pelännyt ollenkaan.

– Tähän sitä nyt jäätiin, sanoi mies jänikselle.

Sellainen oli miehen tilanne: hän istui yksin metsässä,

pikkutakkisillaan, kesäiltana. Hänet oli oikeastaan jätetty heitteille.

Mitä tällaisessa tilanteessa tavallisesti tehdään? Mies mietti, että hänen olisi kai pitänyt vastata kuvaajan huu-toihin. Nyt kai pitäisi kävellä takaisin maantielle, odotella seuraavaa autoa ja pyytää kyyti, hankkiutua omin neuvoin Heinolaan tai Helsinkiin.

Ajatus tuntui ylen vastenmieliseltä.

Toimittaja katsoi lompakkoonsa. Siinä oli muutama satanen rahaa, lehtimieskortti, sairausvakuutus kortti, vai-mon valokuva, joitakin kolikoita, pari kondomia, avain-nippu, vanha vappumerkki. Ja vielä kyniä, lehtiö, sormus. Lehtiöön työnantaja oli painattanut: Kaarlo Vatanen, toi-mittaja. Sairausvakuutus kortin tunnuksen mukaan Kaarlo Vatanen oli syntynyt 1942.

Vatanen nousi seisomaan, katseli auringon viimeistä kajoa metsän takaa, nyökkäsi jänikselle. Hän katsoi maan-tien suuntaan, mutta ei ottanut askeltakaan mennäkseen tielle. Hän nosti jäniksen maasta, asetti sen varovasti tak-kinsa sivutaskuun ja lähti astelemaan peltotilkulta hämär-tyvään metsään.

Valokuvaaja ajoi suutuspäissään Heinolaan. Siellä hän tankkasi autonsa ja päätti mennä siihen hotelliin, jota toimittaja oli ehdottanut yöpymispaikaksi.

Kuvaaja otti kahden hengen huoneen, heitti pölyiset vaatteet yltään ja meni suihkuun. Peseydyttyään hän meni hotellin ravintolaan. Hän ajatteli, että toimittaja kyllä pian ilmaantuu tänne. Sitten voidaan puhua tämä asia selväksi. Kuvaaja joi muutamia oluita ja syötyään jatkoi juomista väkevämmillä alkoholivalmisteilla.

Toimittajaa ei vaan näkynyt.

Vielä yöllä kuvaaja istui hotellin baarissa. Hän tuijotti mustaa baaritiskin pintaa ja suri vihaisena tilannettaan. Illan mittaan kuvaaja oli käynyt läpi tapahtunutta. Hän oli oivaltanut, että jättäessään kumppaninsa metsään melkein asumattomalle seudulle hän oli tehnyt virheen. Kenties toimittaja oli taittanut metsässä jalkansa, ehkä hän oli eksynyt tai uponnut suon silmään. Sillä muuten toimittaja olisi varmasti tullut omin neuvoin Heinolaan, vaikka kävelemällä.

Valokuvaaja ymmärsi soittaa Helsinkiin toimittajan vaimolle.

Nainen vastasi unisesti, ettei Vatasta ollut näkynyt, ja kun huomasi, että soittaja oli juovuksissa, löi luurin kiinni. Kun kuvaaja yritti uudelleen soittaa samaan numeroon, se ei vastannut. Vaimo oli tietysti vetänyt töpselin seinästä.

Aamuyöstä kuvaaja hankki taksin. Hän päätti käydä hylkäämispaikalla katsomassa, josko toimittaja sittenkin olisi vielä siellä. Taksimies kysyi juopuneelta asiakkaaltaan, minne ajettaisiin.

– Ajellaan vaan tätä tietä, ei minnekään erikoisesti. Minä sanon sitten, missä pysäytetään.

Taksimies vilkaisi taakseen. Ajeltiin öistä metsätaivalta pois kaupungista, eikä siis oltu menossa minnekään erikoisesti. Kuljettaja siirsi hansikaslokerosta huomaamattomasti pistoolin etuistuimelle jalkojensa väliin. Hän tarkkaili asiakasta levottomana.

Erään mäen kohdalla asiakas sanoi:

– Stop tässä.

Kuljettaja hamusi aseensa käteensä. Humalainen nousi kuitenkin rauhallisesti autosta ja alkoi huudella metsään:

– Vatanen, Vatanen!

Öinen metsä ei vastannut edes kaiulla.

– Vatanen, hei kuule Vatanen!

Mies riisui kenkensä, kääri housujensa lahkeet polviin ja lähti avojaloin metsään. Pian hän hävisi pimeyteen. Metsästä kuului, kuinka hän huhui Vatasta.

Aika outo tyyppi, ajatteli taksimies.

Meluttuaan noin puoli tuntia pimeässä metsässä asiakas palasi tielle. Hän pyysi trasselia ja pyyhki rapaiset kinttunsa, veti kengät paljaisiin jalkoihinsa, sukat näyttivät olevan takin taskussa. Ajeltiin takaisin Heinolaan.

– Teillä taitaa olla joku Vatanen hukassa?

– Niin on. Minä jätin sen illalla sinne mäkeen. Ei sitä enää siellä ollut.

– Ei ollut, en nähnyt minäkään, sanoi kuljettaja osaaottavasti.

Kuvaaja heräsi hotellissa seuraavana päivänä yhdentoista maissa. Ankara kohmelo lohkoi hänen päätään, oksetti. Hän muisti toimittajan katoamisen. Piti heti soittaa Vatanen vaimolle töihin. Kuvaaja kertoi:

– Se lähti yhtä jänistä hakemaan sinne mäkeen eikä tullut takaisin. Minä kyllä huutelinkin, mutta se ei edes vastannut ja niin minä jätin sen sinne, tai kai se itse sinne halusi jäädä.

Tähän vaimo:

– Oliko se päissään?

– Ei ollut.

– No missä se nyt on, ei se mies saa noin vaan hävitä.

– On se vaan hävinnyt. Eihän se sinne vielä ole tullut?
– Ei ole tullut. Voi hyvät ihmiset että minä tulen hul-
luksi sen takia. Se saa kyllä itse hoitaa tämän jutun. Pääasia
on, että se tulee heti kotiin, sano sille niin.

– Miten minä sille mitään sanon kun en tiedä missä se
on.

– No hae se ylös ja käske heti soittamaan mulle töihin.
Ja sano, että antaa olla viimeinen kerta kun näin törmäilee.
Kuule, mulle tuli juuri asiakas, käske sen soittaa, hei sulle.

Kuvaaja soitti töihin.

– Niin... ja vielä semmoinen asia, että Vatanen on
kadonnut.

– Mihin se nyt on mennyt, kysyi toimituspäällikkö.

Kuvaaja kertoi jutun.

– Eiköhän se sieltä ajan mittaan tule. Ei se teidän juttu
niin tärkeä ole, etteikö sitä voitaisi lykätä, pannaan lehteen
sitten kun Vatanen tulee.

Valokuvaaja sanoi, että jospa Vataselle on tapahtunut
jokin onnettomuus. Helsingistä rauhoiteltiin:

– Tule sinä nyt vaan sieltä tänne. Mitä sille nyt olisi
tapahtunut, ja oma asiansasahan se olisi.

– Jospa ilmoittaisin poliisille?

– Ilmoittakoon vaimo jos tahtoo, tietäähän se?

– Tietää, mutta ei juuri välitä.

– No eihän tämä juttu oikein meillemkään kuulu.

*Miehen ja jäniksen ihmeellinen tarina on yhä ajankohtainen pako-
matkan kuvaus ja suomalaisen
huumorin elävä klassikko.*

Toimittaja Vatanen on saanut tarpeekseen työstään, vaimostaan, koko kaupunkilaisesta elämänmenostaan. Yhtenä päivänä, ilman varoituksia, hän jättää kaiken taakseen ja hyppää suureen seikkailuun: suunnistaa tienpuolesta löytynyt jänis seuranaan luontoon, todelliseen vapauteen.

Arto Paasilinnan kolmas romaani *Jäniksen vuosi* on riemastuttava lukukokemus, hauska ja haikea. Teos ilmestyi alun perin vuonna 1975 ja nosti Arto Paasilinnan kansainväliseksi supertähdeksi. Kirjailija Tuomas Kyrö on kirjoittanut 50-vuotisjuhlapainokseen esipuheen.

